

VENEZUELA — HISTORIEN OM DIKTATORER OCH OLJA

Av fil. doktor MAGNUS MÖRNER

DET finns många som hyser den förhoppningen att Sydamerika med sina rika men ännu outnyttjade naturtillgångar skall kunna i framtiden inte bara kraftigt öka sin för världsekonomin redan så betydelsefulla andel i det internationella handelsutbytet. Man väntar av Sydamerika också att det vid sidan av en på sina håll snabbt tilltagande inhemsk befolkning skall kunna bereda plats för en allt större del av befolkningsöverskottet från andra delar av världen. Vid sådana spekulationer ligger det nära till hands att särskilt tänka på Venezuela.

Sedan mer än tre årtionden har Venezuela framför allt varit oljans land men under de allra sista åren har det också ryckt fram i förgrunden bland världens järnmalmproducenter. Venezuela är dubbelt så stort som Sverige men har blott 5 ½ milj. invånare. Ändå har immigrationen från Europa under efterkrigsåren varit rätt avsevärd. Venezuelas nationalinkomst är i förhållande till invånarantalet den högsta i Latinamerika men som en följd av den högst ojämna inkomstfördelningen hindrar detta ingalunda förekomsten av ytterst fattiga och undernärda befolkningsskikt. Om alltså det ekonomiskt så blomstrande landet ur social synpunkt ännu lämnar åtskilligt övrigt att önska så överensstämmer inte heller den politiska regimen i realiteten med demokratiska normer och framtiden i detta avseende ter sig ytterst oviss. För att närmare ta ställning till i vad mån Venezuela verkligen är ett »framtidigtland», vilket rimligtvis förutsätter en sund utveckling i alla dessa tre avseenden, är det nödvändigt att också rikta blicken bakåt. Ett »framtidigtlands» historia är väl speciellt betydelsefull för samtidens studium men det oaktat blir den ofta bortglömd.

Häromåret utkom en första engelskspråkig översikt av den venezolanska historien, William och Amy Marslands »Venezuela through its history» (Th. Y. Crowell Co., New York 1954, 277 s., \$ 3: 75).

Det är en handbok utan större pretentioner men trevligt skriven och genom sitt ämne värd att uppmärksammas av en större krets än de vanliga läsarna av historisk facklitteratur. I det inledande etnografiska avsnittet gör dock en del avslöjande truismer och miss-tag att den kompilatoriska karaktären sticker i ögonen men ju längre skildringen fortskrider desto hemtamare blir författarna med sitt tema.

Venezuela var vid spanjorernas ankomst befolkat av ett antal indianstammar på ganska olika kulturnivå ehuru några egentliga kulturfolk inte fanns till skillnad från vad fallet var i Colombia (chibchas) och Peru—Bolivia—Ecuador (inkas). Spanjorerna nådde redan på Columbus' tredje resa den venezolanska kusten och fann snart pärlfisket där vara ett mycket lönande näringsfång. Men inåt landet begav man sig länge endast på enstaka expeditioner vilka inte fann det guld och silver som man frenetiskt sökte, men som i stället ofta hemförde indianslavar att avyttra till sockerplantagerna på de västindiska öarna. Unikt för Venezuela är att en del av dessa conquistadorer inte kom från moderlandet Spanien. Kejsar Karl V hade nämligen utarrenderat västra Venezuela till en tysk bankirfirma, Welser, till vilken han stod i obligation. Dessa tyska conquistadorer gjorde ingen mera positiv insats än sina spanska kollegor och deras framfart mot indianbefolkningen var minst lika grym. Något samlat motstånd från indianbefolkningens sida utlöstes emellertid ej av våldsdåden som sådana. Först när spanjorerna, sedan Welseragenterna dragit sin kos, vid mitten av 1500-talet gjorde ansatser till stabil kolonisering av de bördiga centrala högländerna satte sig indianerna på allvar till motvärn. Striden blev lång och blodig men sedan de av européerna medförda sjukdomarna kraftigt reducerat indianbefolkningens antal fann de överlevande bofasta indianerna för gott att böja sig för inkräktarna. I skogarna och bergen i öster liksom på andra håll i periferien har emellertid ända till vår tid nomadiserande stammar lyckats hävda sitt oberoende. Så kommer det sig att vår tids geologer och oljearbetare ofta funnit sig i samma situation som 1500-talets conquistadorer: att vara mål för osynliga fienders pilar. För indianerna då som nu gäller striden helt enkelt födan. Då tvingades indianerna överge sina majsplanteringar, nu fördärvas deras jaktmarker, om också oavsiktligt, av de vita.

Under den egentliga kolonialtiden, dvs. i Venezuelas fall 1600- och 1700-talen, var landet till följd av sin avsaknad på ädla metaller en av den spanska kronan missgynnad och ganska negligerad pro-

vins. Dock såg man till att den inte föll i någon annans händer. Medan de västindiska öarna en efter en erövrades av de europeiska sjömakterna, ofta i piraters lätt genomskinliga förklädning, medförde de upprepade attackerna mot fastlandet väl skövling och blodsutgjutelse men inga förluster i land. Det spanska handelsmonopolet som gynnade Mexico och Peru på de övriga spansk-amerikanska koloniernas bekostnad gjorde emellertid att venezolanerna i stället begagnade den nära kontakten med engelsmännen, holländarna och fransmännen till vidsträckt smuggling. För kakao, landets främsta produkt, fick man negerslavar till sina plantager. Den spanska kronan insåg slutligen att det gamla handelssystemet för Venezuelas del klart misslyckats och gjorde i stället ett nytt försök att utestänga de utländska rivalerna från den venezolanska marknaden. Man anförtrodde nämligen all handel och sjöfart med Venezuela 1728 åt ett särskilt handelskompani. Genom dess försorg normaliserades Venezuelas handelsutbyte men produktionen fick den ensidiga inriktning på export av en eller ett par varor till men för självförsörjningen, vilket i våra dagar än en gång är så karakteristiskt för venezolansk ekonomi. Kompaniets missbruk av sin ställning framkallade t. o. m. väpnad revolt och på 1780-talet upplöstes det. Vid den tiden inaugurerades överallt i det spanska kolonialväldet en liberalare handelspolitik och förvaltningen reorganiserades. Ökat välstånd inträdde som en följd härav inte minst i det hittills missgynnade Venezuela. Om hur denna del av Sydamerika tedde sig åren omkr. 1800, med sina burgna städer, sin primitiva landsbygd, sin rasblandning och andra kontraster, får man en levande bild av i Alexander von Humboldts stora verk om sin venezolanska resa. Förvånansvärt nog har Marslands inte konsulterat det, ja Humboldt omnämnes inte ens. Den spanska kronans alla ansträngningar till trots var emellertid tiden mogen för en genomgripande omvälvning. Det var särskilt bland Venezuelas förmögna och relativt kultiverade plantageägare som radikala frihetsmän framträdde och i Marslands bok tecknas på ett förtjänstfullt sätt de två märkligaste profilerna: Francisco de Miranda och Simón Bolívar. Miranda var en äventyrlig kosmopolit, som startade revolten mot Spanien. Hans dagboksanteckningar från ett besök i Sverige 1787 har f. ö. utgivits på svenska 1950 av dr Stig Rydén och utgör en verkligt roande lektyr. Mirandas verk fullföljdes av Simón Bolívar, den geniale statsmannen och krigaren som efter tio års ytterst växlingsrik kamp befriade inte bara sin fädernesbygd, Venezuela, utan också Colombia, Ecuador, Peru och Bolivia. Kriget

hade kostat Venezuela en tredjedel av dess befolkning och de tidigare ansatserna till välstånd och kultur hade sopats undan. Bolívar hade velat skapa större politiska enheter men hans landsmän kunde inte frigöra sig från den separatism som de stora avstånden och de spanska administrativa gränserna uppammat. Det var en av Bolívars generaler med ytterst pittoreskt förflutet, Paez, som mot slutet av 1820-talet upprättade en självständig venezolansk stat. Så länge denne kraftfulle men ovanligt anständige caudillo satt vid makten, nära tjugo år, rådde ordnade förhållanden och landet återfick åtminstone en del av sitt välstånd. Mot mitten av seklet framträdde emellertid formliga politiska partier och då de blott utgjorde täckmantlar för skrupelfria äventyrares ambitioner medförde deras tvister snart anarkiska förhållanden. En av de värsta av dessa politiker, Guzmán Blanco, gjorde sig dock till diktator och under hans tid, 1870—1888, rådde nödvändigtvis politisk stiltje, vilket naturligtvis hade en del gott med sig. Guzmán Blanco var först och främst en lebeman men i ohämmad diktatorsfåfänga tävlar han framgångsrikt med paret Perón och den dominikanske diktatorn Trujillo. Vid ett tillfälle lät han sig hyllas med denna karakteristik: »Du är större än Napoleon Bonaparte, eftersom han besegrades vid Waterloo och Du aldrig blivit besegrad; Du är större än Moses, eftersom Moses blott kom vatten att springa fram ur ett enda klippblock och Du fått det att överallt flöda; Ditt verk är utomordentligare än Jesus', eftersom Jesus kallade barnen till sig blott för att ge dem del av sin kärlek och Du kallar dem till Dig för att föda och uppfostra dem.» Denne skojares regim avlöstes åter av anarki ända tills omkring 1900 en ny diktatur etablerades av Cipriano Castro. Dennes närmaste man var en obildad farmare från en avkrok i Anderna, Juan Vicente Gómez, som 1908 tog makten. Inte ens den stora depressionen, som störtade så gott som alla sydamerikanska regimer, bet på den järnhårde venezolanske diktatorn som intill sin död 1935 alltjämt var obestridd härskare.

Gómez avlöstes som diktator av sin bundsförvant oljan, som Edwin Lieuwen träffande säger i sin »Petroleum in Venezuela, A History» (Univ. of Calif. Press, Berkeley & Los Angeles 1955, 160 s., § 3). Före första världskriget var efterfrågan på olja ännu ganska blygsam och de koncessioner som Gómez vid denna tid utdelade måste nödvändigtvis vara generöst utformade för att överhuvudtaget attrahera de stora oljebolagen. Riskerna var ju också mycket stora. Emellertid var i den venezolanska lagstiftningen hela tiden statens rätt till oljeförekomsterna klart formulerad, vilket besparat alla

parter de komplikationer som t. ex. förekom i Mexiko. I början var det Shell-Royal Dutch som dominerade i Venezuela men efter första världskriget, som ju medförde starkt ökad efterfrågan, satte den amerikanska konkurrensen in, och Lieuwen ger en högst intressant om också föga uppbygglig skildring av maktspelet mellan de tävlande oljebolagen och den gamle sluge diktatorn och dennes korrumperade favoriter. Ödesdigrare än att koncessionerna fortfor att vara lika liberala var att oljebolagen tilläts raffinera så gott som all olja utanför Venezuela, på de holländska Antillerna. Först fr. o. m. 1943 har raffineringen inom landet genom myndigheternas intervention fått ett uppsving. De om också procentuellt oskäligt låga oljeintäkterna hjälpte Gómez att stabilisera Venezuelas finanser men redan under hans tid kunde noteras hur oljeindustriens expansion skedde på bekostnad av näringslivet i övrigt. Exporten av jordbruksprodukter gick starkt tillbaka. Gómez' efterträdare, generalerna López Contreras och Medina Angarita, bägge män med ganska liberala tänkesätt, hävdade med vida större kraft den venezolanska statens intressen gentemot Shell, Standard Oil of New Jersey, Gulf och de andra oljeintressena, och statens oljeintäkter erfor också relativt en kraftig ökning. Under tiden hade oljeproduktionen trots enstaka världsekonomiskt betingade bakslag stigit våldsamt i höjden: 1 milj. barrels 1921; 106 milj. 1928; 188 milj. 1938; 490 milj. 1948 och 691 milj. 1954. Genom att svara för $\frac{1}{6}$ av världsproduktionen har Venezuela ganska länge kommit som god tvåa efter USA. Än viktigare är att Venezuela ligger allra främst som oljeexportör.

Efter andra världskriget blåste på de flesta håll i Sydamerika vänstervindar och ett progressivt parti, Acción democrática, kom i Venezuela till makten. I hopp om ökade oljeintäkter och i välment omsorg om de hittills oorganiserade oljearbetarnas intressen gick man emellertid oförsiktigt tillväga gentemot oljebolagen, numera fullt sams när det gällde mellanhanden med staten. Acción democrática föll för en militärkupp 1948 som torde haft oljeintressenas fulla välsignelse.

Vilka som än härskar i Venezuela, baseras emellertid statsbudgeten på direkta och indirekta oljeintäkter. Venezolanerna är realistiska nog att inte leka med tanken på nationalisering, men gör de i övrigt det bästa av situationen? Att »så oljan» har redan länge varit regeringarnas slogan och ett särskilt organ, Corporación venezolana de fomento, har utan tvivel gjort en beaktansvärd insats härvidlag. Emellertid måste sägas att investeringarna i jordbruk

och andra näringsgrenar mot bakgrund av tillgängliga resurser hittills varit relativt blygsamma, under det att t. ex. administration och krigsmakt tillåtits anta allt större proportioner. Självfallet är att oljeindustriens dominans varit ägnad att skärpa en del sociala och ekonomiska tendenser av besvärlig art. Visserligen utgör oljebolagens anställda ej mer än 3 % av den förvärvsarbetande befolkningen men de löner som oljebolagen haft möjlighet — och förmått — att betala har verkat normgivande och skapat svårigheter för annan industrialisering. Den kraftiga flykten från landsbygden bör också ses mot bakgrund av de förändringar som oljeindustrien och oljeintäkterna framkallat. Alla insiktsfulla venezolaner önskar och eftersträvar ett mera differentierat och mindre konjunkturkänsligt näringsliv. Som det nu är svarar oljan för inemot 95 % av exporten (1954). Åtskilligt av återstoden består av järnmalm från de nyexploaterade fyndigheterna i sydöstra Venezuela; tidigare var oljans dominans inom exporten än mer överväldigande. Den meteorlika stegringen av järnmalmsproduktionen under de sista fyra—fem åren — produktionen har således år från år fördubblats och uppgick under första halvåret 1955 till 4 milj. ton högvärdig malm — betyder visserligen differentiering men liksom oljeproduktionen har ju denna produktion extraktiv karaktär och kontrolleras av utländska intressen.

På längre sikt vill man gärna hysa den förhoppningen att bl. a. den pågående immigrationen skall stärka det venezolanska folkets möjligheter att bemästra sitt stora ekonomiska problem, överflödets, och att avskudda en del förlegade politiska och sociala traditioner utan att venezolanerna därför skall behöva uppge sin kulturella egenart.